

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. L.5.3 (a)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. L.5.3 (a)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. L.5.3 (a)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. L.5.3 (a)

C

Tractatus Clarissimi Philosophi et
medici Matheoli pusini de Memoria.

Am diu Brocarde et Bonaventura viri dignissimi et re-
plicatis precibus me sepius prouocastis ut ego aliq-
de memoria nutrienda et agenda colligerem. quam res
ego vobis sepe pollicitus sum: sed tenuit me diutius continua
agendarum rerum occupatio. tandem statui votis vestris pare-
re et ita domino adiuuante aliqua et ea utputo digna et vobis uti-
lia agregabo. ¶ Dicimus igitur quod de hac materia nullum hucus-
que inueni qui complete tractaret adiungendo scilicet medicinalia cum
alijs rebus qua artificiose memoriam augent. Alij enim ut Cice-
ro maxime de artificiosa memoria tractarunt quo pactu videlicet
regulis habitis potuisset memoria augeri. Ad consimile autem
propositum tractatum vidi quem Guilielmus de Bisclia philo-
sophus atque medicus composuerat. medici vero econtra tam noui
quam veteres ad memoriam recuperandam si perdit esset et ad ha-
bitum fortificandum solum remedia medicinalia scripserunt. Por-
namus igitur simul utrumque studium ut complete discamus me-
moriam gubernare. Erunt igitur capitula duo in quorum primo
ponemus quomodo possumus memoriam artificialem augere be-
neficio regularum. In secundo vero dicemus qualiter id etiam
fieri possit beneficio medicinarum.

¶ Capitulum primum de artificio memorie augende per regu-
las et documenta. Dicimus itaque quod circa memoriam aut poten-
tiam memorandi duo opera habemus. vnum quod dicitur memo-
rari. aliud reminisci licet reminisci non sit principaliter memora-
tiue opus immo estimatiue licet hoc sine memoria fieri non pos-
sit. Ideo ad Aristoteli duas distinguit potentias. quarum vnam
vocat memoriam alteram reminiscentiam. Prius ergo de me-
morari deinde de reminisci dicemus. Memorari igitur est retine-
re et conseruare imagines rerum prius ab anima perceptarum.
Primum igitur que bene meminisse volumus dum ea discimus

vel audiuius oportet multum attente et profunde mentes appo-
nere. Sic enim diucius et firmitus in memoria remanebunt. nam que su-
perfacialiter et sine attentione videmus et audimus et si frequen-
ter tamen cito ea labi a memoria experimur. et ideo dicit Aristoteles. quod
dam semel. scilicet attente videntes melius memoramur quam altera mul-
tociens. scilicet et non attente. unde apud Platonis thymeu scribitur.
Ego ut probum auditorem decet sine somno sub silentio mentem at-
que aures parabo. Est autem et hoc documentum siue elementum utile
multum ad discendum nam is est maxime docibilis qui attente pa-
tus est audire ut scripsit Tullius primo nouorum rethoricoz. Cuius
ratio hec est quod ut secundo de anima habet. Actus actiuorum sunt in pa-
ciente predisposito Attentione autem magna auditorem disponit et pa-
rat ad profunde et perfecte reassumendum prius tamen intelligendum.
Conseruatio. n. sequitur intellecta unde Gorgias ut fertur benedixit
ubi intenderis ingenium valet Felix itaque qui cum attentione audit
atque studet Secundum admonimentum est quod in audiendis delectari
et admirari ad memorandum multum valent. Nam in quibus delecta-
mur et admiramur multum eis intendimus et in eis profundamur et
detinemur. Attentione autem magna et maxime profunda ut dictum est
ad memoriam valet. Valde igitur et admirari et delectari in his que
attentionem et profunditatem inducunt. huius autem signum maxime ha-
bemus in pueris quod qui multum delectantur in formis et in signis re-
propter hoc quia eis noue et insue sunt earum bene memorantur
Unde dicit Averrois quod homo memoratur multociens quod fe-
cit in puericia bona rememoratione. quia homo in puericia mul-
tum amat formas et figuras multum in eis delectatur et adiutur.
qua propter figuntur in eis bene et propterea difficile dimittuntur.
Aliam tamen in problematibus de pueris et eorum memoria cau-
sam assignat Aristoteles sed illam velut rei nostre in pertinentem
hic admitto. Unde Tullius secundo rethoricoz que occiderunt in
puericia meminimus optime sepe propterea quod nulla nisi noua aut
admirabili re commouetur animus. Utile est igitur et si ita non sit
reputare scientiam in qua studes esse valde bonam et honorabilem et

excellentem atq; magnam ⁊ paucis notam et non tantum scien-
tiam sed etiam doctorem quem audis. Nam bona ⁊ honorabilia
appetimus et amamus. Magna autem et rara admiramur. Sed
si despicias aut spernas scientiam in qua studes vel doctorem a
quo audis non bene percipies nec retinebis. Unde inter clau-
es sapientie ponitur honor magistri. quare non est mirandum si au-
ditores huius seculi parum proficiunt quia de se confidentes ma-
gistrum spernunt quare tales proficere non videmus. Rursus ⁊
tercium est admonitum quia memoria hominum labilis est
⁊ turbe non sufficit vt dicit Seneca. Necesse breuia ⁊ pauca esse
que memorari volumus. Ideo oportet ea que facilius retinere vo-
lumus ad summam quandam ⁊ paucitatem reducere. Hoc enim
modo facilius retinebimus ⁊ propter hanc totius memoriam ha-
bebimus in summa illa. Et ideo communi ad quod reduximus
omnia includuntur. Unde dicit Philosophus Tercio Thopico
rum. In argumentationibus propositiones memorabiliter scire
oportet. Nam vel de in memorali propositiones communes tan-
tum posite statim faciunt illa memorari. Contrario igitur mo-
do procedere debet discens et memorans. Nam que discimus oportet
per plura explicari et diuidi. Sed illa que volumus meminisse
colligere et breuiare oportet. Unde peroptime dicitur ab Hu-
gone in Didascalicon. Sicut ingenium in diuidendo inuestigat
et inuenit ita memoria colligendo custodit. Oportet ergo vt que
discendo diuisimus commendando memorie colligamus. Colli-
gere autem est ea de quibus prolixius scriptum vel disputatum
est ad breuem quandam et etiam compendiosam summam rediga-
mus. Habet namq; omnis tractatio aliquod principium cui tota
vita et vis sententiens immittitur et ad ipsum cum talia referun-
tur hoc querere et considerare colligere est. Quidam fons est
cuius sunt multi riuuli. An fractus fluij non sequere Tene fon-
tem et totem habes. Idcirco etiam dico q; memoria hominis be-
bes est et breuitate gaudet.

Et si in multa diuidit̃ minus in singulis. vnde ⁊ qui circa pau-
ca occupantur ⁊ sollicitantur melius memorantur q̃re fiet exem-
pli gracia quādo quis de sero multa legerit ⁊ illos voluerit me-
morari reducere illam quendam breuem numerū ⁊ sic omnem fa-
ciliter memorabitur. Adhuc autem quartum ad monimentum
erit quia memoria hominis labilis est oportet eam cuz multa me-
moriter discere volumus per partes secare minutas ⁊ diuisim et
non simul illa perlegere ⁊ vna particula memoriter scita aliquan-
tulum pausare. Deinde prima repetita est ad secundam deinde ad
terciam ⁊ sic per ordinem vsq; in finem pueniendo sic cum nō est
difficultas nec tedium. Unde Martianus in rethorica sua si lō-
giora fuerint adiscenda diuisa per partes facilius inherescunt.
Unde bene dicit poeta Scire si vis hanc rem tota sit separata mi-
nutim. Amplius ⁊ quintum documentum vt dicit ph̃s medita-
tiones memoriam saluauit in reminiscendo ac perpetuo retinen-
do frequenter considerare ⁊ cogitare oportet que conseruare in-
tendimus. Sic. n. non contingit obliuio. Unde seneca memoria
nihil perdit nisi ad qd̃ sepe non respicit. Unde scribit̃ in Didasca-
licon. Principium in lectione est cōsideratio ⁊ confirmatio in me-
ditatione. vnde recte meditatio interpretatur mentis dictatio.
Egregie igitur hoc ad monimentum ⁊ ante proximum que ma-
rime ad memoriam conferunt simul tanguntur in Didascalicon
his verbis. In omni doctrina breue ⁊ aliquid certū colligere qd̃
in arcula memorie recondatur. Unde postmodū cum res erigit
aliqua deriuentur. vnde hec etiam sepius replicare et de ventre
memorie ad palatium tractare necesse est. Unde rogo te ne mul-
tum leteris quisquis es sicut multi faciunt si multa legeris aut
multa legendo percurreris. Sed bene leteris si multa que percur-
reris intellexeris. discursus super omnia fugias cum sanctus Tho-
mas dicit in epistola sua didascala ad fratrem studentem ⁊ non
tantum si intellexeris s; cum retinere potueris. Examina igitur
te ipsum cum legis ⁊ quantum tenere poteris tantū legas si vis
memoriam exercere. Sed si vis totū illum lectionis habere ⁊ in

eo delectari legere potes quātum desideras sed parum inde reti
nebis quod pulchre sanctus Thomas dicit vt retulimus discurs
sum super omnia fugias alias enim nec legere multum prodest
nec intelligere prodest in quem ad memoriam. Si enim legimus
multa que tenere non possumus siue illa intelligamus siue non
illorum non memorabuntur. que enim tenere non possumus nec
illa memorari cum memorari ⁊ tenere idem sint vt ab origine p
dirimus. Et sic iam de arte ⁊ modo memorandi satis sit dictuz.
Consequens autē est doctrinā ⁊ artes reminiscēdi tractare.

Tractatus secundus de reminiscētia. Cum itaq; scdm Aristo.
ordo ⁊ consequentia reminiscibilium causa sit reminiscendi opor
tet ea quoz vnum per alterum reminisci volumus ordinationez
⁊ consequentiam habere cuz reminisci quod memorari dicitur sit
per aliqua in memoria retenta inuestigare et reinuētre oblita.
Ad inuestigationem ergo obliatoruz vt reinuēantur necessario
est requirere ordinem illorum quorum intendimus reminisci. vñ
dicit phīs que bene adinuicē ordinata sunt bene sunt reminisci
bilia. que vero male grauitur. Ideo oportet ea in quib⁹ studem⁹
si bene ordinata sunt meditari frequentet ⁊ in consuetudinē fm
ordinem illū illa reducere. Si autem non bene ordinata sunt de
bemus ea quantū possumus ordinare ⁊ fm illuz ordinē meditan
do consuescere. Nam si ea in quibus studemus nūc vno modo vel
ordine nūc alio consideremus ordo eoz non cōfirmabit in nobis
sicut dicit Seneca non cōualefcit planta que sepe transfert. De
bemus igitur ea quoz facile reminisci volumus a principio bene
ordinata capere vel a rei natura vel a magistris vel a nobis ipsis
⁊ fm ordinez consuetudini reducere. Secundū documentū dice
mus q; amplius quia vt dicit phīs quo ordine primo res appre
hense sunt ⁊ cōsiderate ab anima eo ordine se habent motus idē
impressiones facte in anima ex eoz apprehensione. Motuū autē
ordo ⁊ consequentia causa est reminiscendi. ex eo. n. q post primū
motū natus est sequi. scds reminisci ptingit vt dicit phīs Opor
tet igitur a primo ⁊ per ordinem incedere ad rehabendū oblitum

quod querimus. propter hoc. n. 7. ppter consuetudinez qua ordo
ille est velocius nobis cucurrit oblitū. vnde videm? cū in aliqua
arte sumus noui si per ordinem quod audiūmus incipiendo in
terrogemur facilius respondemus. Si autem ordine mutato re
spondebimus id fiet male aut cum difficultate vnde 7 pueros cū
aliquid quod legerint referūt si alicuius consequentiū sint obliti
percipimus a capite inchoari. Sic. n. aliquotiens a principio ite
rando id eorum occurrit memorijs quod prius erant obliti. Ter
cium documentū. Dicit enim phūs q ex vno similiū contingit
reminisci alterius. vnde cum suerimus obliti cogitate de Virgi
lio nobis occurrit Homerus cum Auerrois. dicit q memorari cō
tingit propter suum simile 7 ita debemus illud sepe reuoluere et
sic facile obliti reminiscemur. Quartum documentum nos ad re
minisci iuuat cogitatio pterarij vt dicit phūs vt cogitam? Achil
lem venit in mentem Hector cuius eramus obliti. Quintū docu
mentum dicit Aristotiles q locus vbi aliqua tractauimus princi
piū est reminiscendi. vnde vtile est locuz considerare in quo di
cta aut facta sunt illa quoz volumus reminisci. Vnde Cicero p
memoria artificiali habenda docet stabiliri quedā loca 7 illis co
gitatis facile venimus in oblitum. Sextum documentū quia fan
tasia multuz ab imaginatione mouetur oportet stabilire quasdā
imaginationes que similitudines habeant cum his que volum?
recordari. Exemplum si volumus reminisci pontis Citini qui est
vnus de pontibus Patauinis ponemus in memoriā pontem ma
gnū 7 hominē curuū 7 sic facile pōtis Citini remiscimur. Hoc. n.
documentū cum superiori est fundamentū artificialis memorie.
Que igitur ad artem 7 doctrinā memorandi 7 reminiscendi pti
nent viri digni scribere sufficiant. Qui autem plura de hmoi lege
re desiderat videat vberiozem tractatū nostrū qui est a nobis de
hac materia compositus. Multa quidem adduxi etiam ad verba
eoz que ab alijs pcipere potui vt sermo noster ppletior esset nūc
vero ad medicinalia transseamus.

¶ Capitulum secundum conseruare vel augere memoriā cū me/

dicinalibus opus est laborissimū quia thesaurus iste bonam cor-
poris dispositionem requirit et optimum vite ordinem. Ponem⁹
tamen aliqua succincta que apud nostros auctores erunt multe
utilitatis cōmuniter quia memoria fit labilis ab homicido et fri-
gido seruentur iste regule que sequuntur.

Prima regula Corpus teneatur mundum a superfluentibus
vnde quotidie sit ventris beneficium et si non naturale fiat ar-
tificiale. Vina magna fugiantur immo vtile est si quis vult bo-
nam habere memoriam vt aliquot dies abstineat a vino et loco
eius aqua vtatur zucari. Vitet accumina sicut alia et huiusmodi
et legumina omnia. Superuitet coitum superfluum et carnes faci-
lis digestionis. Acetum et acetosa. Cepe etiam maxime nocent
vt dicit Auicenna.

Secūda regula Buglossa et zinziber sunt optima memorie quo-
modolibet administrata et maxime zinziber conditum bis in eb-
domada aut ter ieiuno stomacho ad quantitatem castanee de-
mane capiat.

Tercia regula Mirobolani conditi sunt optimi scilicet semel
in ebdomada sumere vnum sifinbrum et est species mente scōm
Auicennam est optimum.

Quarta regula. Confecto anacardina ad quantitatem ciceris
sumpta in ebdomada semel in auroa confert mirabiliter Simili-
ter diambra scōm Auicennā et doctores medicine.

Quinta regula. Oleum phōrum scōm menssem mirabiliter oc-
cupatio iniūctio ereo reparat memoriā.

Hec igitur sunt viri digni medicinalia que
inter alia electissima pro seruanda memoria
et ita finem facio.

